

МАЙБУТНЄ ПЦУ ТА ДУХОВНОЇ ОСВІТИ

Митрофорний протоієрей Володимир Грех

ВСТУП

Перед Православною Церквою України та сучасною богословською освітою стоять значні виклики: якою має бути роль Церкви у формуванні національної свідомості в умовах війни та післявоєнної відбудови, як Церква може ефективніше відповідати на соціальні виклики сучасності та потреби суспільства, які кроки необхідно зробити для подальшої розбудови богословської освіти та міжнародного визнання Православної Церкви України? Сфера присутності богослов'я у науковому, освітньому, політичному, соціальному просторі України значно збільшилася. Дослідники говорять про «богослов'я нації»,¹ «контекстуальне богослов'я»², про «інтегративну християнську теологію в науці державного управління»³, «медичне богослов'я»⁴, «політичне богослов'я», яке «активно розвивається в Україні, частково як самостійний богословський дискурс, частково як продовження соціальної доктрини»⁵, «публічне богослов'я»⁶, «в'язничне капеланство» тощо.

1. Які механізми можуть бути задіяні для залучення молоді до церковного життя та її активної участі?

Залучення молоді до церковного життя постає нині як одне з найгостріших і найвідповідальніших завдань для українських Церков. У цьому процесі

¹ Церква на шляху до формування богослов'я нації та громадянства: Матеріали міжнар. науково-практ. конф., Івано-Франківськ. 2022. Тези доп. Київ.: Міленіум, 2023. с. 11 – 18.

² Гейченко О. Теологія нації як проблема контекстуальної теології. Церква на шляху до формування богослов'я нації та громадянства: 2022 рік: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 вересня 2022 р. Івано-Франківськ, 2023. С. 11 – 17.

³ Богданенко А. І. Інтегративна християнська теологія в науці державного управління: український контекст. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 6 (24). С. 180 – 192. (DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-6\(24\)-180-192](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-6(24)-180-192))

⁴ П'яста Р. М. Душпастирство охорони здоров'я: Силабус навчальної дисципліни за ОПІ «Богослов'я» спеціальності 041 «Богослов'я» галузі знань 04 «Богослов'я» [за другим (магістерським) рівнем вищої освіти] / Івано-Франківськ: Івано-Франківська академія Івана Золотоустого., 2019. 17 с.

⁵ Чорноморець Ю. Перспективи розвитку духовної освіти в Україні. *Philosophy of Education*. 2020. № 26 (2). С. 8 – 24

⁶ Спадщина професора Київської духовної академії Василя Екземплярського як пролог до історії вітчизняної «публічної теології». *Theological Reflections: Euro-Asian Journal of Theology*. 2019. № 23. С. 23-36. 23-36.

йдеться не лише про збереження пастирської присутності серед молодого покоління, а про активне плекання того духовного ґрунту, на якому виріває майбутнє Церкви й суспільства загалом. Щоби молодь не лише залишалася поруч із Церквою, але й ставала її живою та натхненною частиною, слід впроваджувати цілісну систему заходів, які поєднують традицію з сучасністю, духовність із діалогічністю, істину віри з чуйним розумінням потреб молодого серця: «Нехай ніхто не гордує своєю молодістю: але будь взірцем для вірних у слові, в житті, в любові, в дусі, у вірі, в чистоті» (1 Тим. 4, 12).

Передусім важливою є модернізація каналів комунікації, якими Церква звертається до молоді, оскільки «масова культура, будучи тотальною, призводить до розриву з традиціями, на яких фактично віками ґрунтувалася будь-яка релігійна комунікація»⁷. Сучасне покоління виростає в цифровому просторі, тож присутність Церкви у соціальних мережах, зокрема через платформи Facebook, Instagram, TikTok, Telegram та YouTube, має бути не формальною, а глибоко осмисленою. Це передбачає створення якісного, візуально привабливого та змістовного контенту: короткі відео про основи віри, відповіді на актуальні питання молоді, духовні свідчення, бесіди зі священнослужителями, які говорять живою мовою сучасної культури. Вартісними є також подкасти, в яких у форматі діалогу порушуються теми, що хвилюють молодь: самотність, вибір життєвого шляху, внутрішні кризи, покликання, духовне зростання. Така форма місії стає містком між Церквою і молодим серцем, яке шукає істини, але часто уникає мовчазної строгості традиційного формалізму.

Не менш важливим чинником є творення молодіжних церковних спільнот, «соціальна роль яких особливо підвищується в періоди глобальних змін і суспільних трансформацій»⁸, у яких формується живе середовище для духовного, інтелектуального та соціального розвитку. Молодь потребує простору, де її не лише вислухають, а й підтримають, де вона зможе поставити запитання без остраху, висловити сумніви без осуду, реалізувати ініціативи з почуттям відповідальності та довіри. Братства, молодіжні клуби, зустрічі у невимушеній атмосфері, спільні чаювання, перегляди фільмів, обговорення літератури, духовні семінари, культурні акції та волонтерські проекти – усе це відкриває можливості для об'єднання молодих людей навколо християнських цінностей без нав'язування, але з натхненням. Особливо плідним є залучення молоді до служіння: допомога ближнім, догляд за старенькими, участь у благодійних заходах –

⁷ Петрушкевич М. С. Релігійна комунікація у контексті масової культури : монографія. Острогоз, 2018. 408 с. 8.

⁸ Яремчук С. С. Релігійні практики в сучасному соціумі: інституціональний контекст: монографія. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 400 с. 15. 15.

усе це сприяє усвідомленню власної гідності, формуванню духовного характеру та відчуттю приналежності до живого Тіла Христового: «І ви – тіло Христове, а нарізно – члени» (1 Кор. 12, 27).

Проведення паломництва, літніх таборів, духовних реколекцій, інтерактивних занять, освітніх програм з християнської етики та філософії також відкриває перед молоддю глибші обрії пізнання віри. Паралельно з цим слід осучаснювати й саму церковну проповідь – вона має звучати актуально, бути зрозумілою, проникливою, зосередженою не лише на догматичних істинах, але й на реальних запитах душі сучасної людини. Дуже важливо, щоби священнослужителі були відкритими до щирого діалогу, гнучкими у формах спілкування, здатними вислухати без осуду, відповісти з гідністю, підтримати без зверхності. Вартісним у цьому контексті є використання особистих свідчень – історій віри молодих християн, які змогли знайти у Церкві не лише доктрину, а й спільноту, не лише ритуал, а живе духовне дихання.

Не можна оминути й питання церковної інфраструктури. Простір, у якому перебуває молодь, має бути привітним, сучасним і функціональним. Молодіжні кімнати при храмах, відкриті центри духовного розвитку, облаштовані для затишного та осмисленого дозвілля, створюють відповідну атмосферу довіри та близькості. Важливою умовою є інклюзивність – відкритість для усіх, незалежно від фізичних, соціальних чи інших особливостей: «Як юнакові додержати в чистоті дорогу свою? Тільки додержанням слів Твоїх» (Пс. 118, 9).

Розбудова молодіжного церковного служіння вимагає терпіння, мудрості й довготривалої перспективи. Це процес, що не дає миттєвого плоду, але формує майбутнє, зрощуючи відповідальне покоління, спроможне нести світло віри у світ. Водночас слід зберігати зв'язок між поколіннями: молодь має відчувати себе не окремим утворенням, а органічною частиною спільного церковного тіла, що поєднує досвід старших із новаторським запалом молодших. Церква покликана не лише навчати, а й слухати; не лише наставляти, а й розпізнавати – адже саме в цьому народжується живе сопричастя поколінь, у якому Христос, як Вчитель і Друг, перебуває посеред нас: «Господь Бог дав Мені язик мудрих, щоб Я міг словом підкріплювати того, хто знемагає; щоранку Він пробуджує, пробуджує вуха Мое, щоб Я слухав, подібно до учнів» (Іс. 50, 4).

2. Як оновити навчальні програми духовних навчальних закладів, щоб вони відповідали сучасним вимогам?

Оновлення навчальних програм духовних навчальних закладів – семінарій, академій, богословських коледжів – є нагальним викликом,

що стоїть перед Церквою в умовах глибоких суспільних, культурних та геополітичних змін. Справжнє служіння у ХХІ столітті вимагає не лише глибокої богословської підготовки, але й здатності орієнтуватися в реаліях сьогодення, бути духовним провідником, просвітителем, психологом, комунікатором і слугою ближньому⁹. Тому оновлення програм має бути всеосяжним, інтегральним і базуватись на гармонійному поєднанні вірності традиції та відкритості до нових знань: «Старайся представити себе Богові достойним, працівником бездоганим, який вірно подає слово істини» (2 Тим. 2, 15), «для немічних був як немічний, щоб придбати немічних. Для всіх я став усім, щоб спасти хоч деяких» (1 Кор. 9, 22), «і не уподібнюйся світові цьому, а змінюйтесь оновленням вашого розуму, щоб ви пізнавали, що є воля Божа, блага, угодна і довершена» (Рим. 12, 2).

Передусім необхідно забезпечити актуалізацію класичних богословських дисциплін¹⁰. Викладання Священного Писання, догматичного богослов'я, моральної теології, патрології, історії Церкви має набувати не лише академічної повноти, але й здатності відповідати на запитання сучасної доби. Богослов'я повинне жити не лише розум, але й формувати здатність священнослужителя аналізувати події війни, моральні виклики, що виникають у зв'язку з новітніми технологіями, біоетикою, інформаційною добою. Поряд із тим особливої ваги набуває розвиток практичної теології, яка навчає мистецтва проповіді, пастирського піклування, літургійної обізнаності, – не абстрактно, а через занурення в реальні душпастирські ситуації: «Усе Писання богодухновенне і корисне для навчання, для викривання, для виправлення, для наставляння в праведності; нехай буде досконала Божа людина, до всякого доброго діла готова» (2 Тим. 3, 16-17). «пасіть Боже стадо, яке у вас, доглядаючи його не примусово, а охоче і Боговгодно не для ганебної користі, а щиро; і не пануючи над спадщиною Божою, а подаючи приклад стадові» (1 Пет. 5, 2-3), «А мудрість, яка сходить зверху, по-перше, чиста, потім мирна, лагідна, покірлива, повна милосердя і плодів благих, неупереджена і нелицемірна» (Як. 3, 17).

Важливою складовою оновлення має стати впровадження дисциплін, пов'язаних із психологією, соціальним служінням, медіа та комунікаціями¹¹. Підготовка духовенства до служіння в умовах війни, травми, переселення,

⁹ Делятинський Р., Гоголь В. Богословська освіта і наука як засоби формування громадянського суспільства в Україні. Грані. 2023. Том 26. № 3. С. 5 – 19..

¹⁰ Синій В. С. Сучасне християнське лідерство в освіті. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук Спеціальність 09.00.14 – Богослов'я, К., – 2021 – 263 с.

¹¹ Шимко О. Богослов'я як мультидисциплінарна спеціальність у системі сучасного академічного знання України. *Vzdelávanie a spoločnosť. Prešovská univerzita v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity*: IX. 2024 С. 104 – 111

кризи родинних стосунків вимагає знання основ вікової та загальної психології, навичок кризового консультування, розуміння феномену посттравматичного стресу. Так само потрібна підготовка у сфері конфліктології та медіації, адже пастир має бути миротворцем і радником у складних ситуаціях. Соціологія релігії, знання механізмів формування громадської думки, здатність говорити мовою сучасного суспільства – усе це повинно увійти до програм як невід’ємна частина формування пастиря-лідера: «Дух Господа Бога на Мені, бо Господь помазав Мене благовістити убогим, послав Мене зціляти скрушених серцем, проповідувати полоненим визволення і в’язням відкриття в’язниці». За перекладом 70-ти: сліпим прозріння (Іс. 61, 1).

Окрім того, мають бути запроваджені курси, що навчають основ проєктного менеджменту, фінансової грамотності, фандрайзингу, прозорого ведення справ релігійної громади. Вивчення канонічного права необхідно поєднати з опануванням норм світського законодавства, аби душпастир діяв відповідально і з правовою обізнаністю в секулярному суспільстві. Питання етики в епоху біотехнологій, штучного інтелекту, кліматичної кризи, – усе це потребує богословського осмислення, до якого необхідно підготувлювати студентів не на словах, а через діалог, дискусії, рефлексію.

Навчальний процес повинен базуватись не лише на передачі знань, але й на формуванні особистості¹². Тому рекомендовано перейти від одноманітного лекційного формату до інтерактивних методів – семінарів, обговорень, рольових сценаріїв, аналізу конкретних життєвих кейсів. Практика – обов’язкова й невід’ємна частина формування майбутнього служителя: стажування у шпиталях, соціальних центрах, серед військових підрозділів, у роботі з переміщеними особами. Сучасні цифрові засоби навчання – від навчальних платформ до вебінарів і мультимедійних ресурсів – повинні використовуватись як невід’ємний інструмент педагогіки. До викладання варто залучати не лише академічних богословів, але й фахівців з відповідних галузей: психологів, журналістів, соціологів, юристів. Система менторства, індивідуального супроводу студента досвідченим наставником також сприятиме глибшому особистісному зростанню.

Особливу увагу слід приділити формуванню у студентів глибокої національної свідомості, через вивчення історії Української Церкви, її ролі у формуванні культурної та духовної ідентичності. В умовах війни – не лише фізичної, але й духовної – необхідно підготувати духовенство, здатне на гідну відповідь: зцілювати, підтримувати, вселяти надію, відроджувати:

¹² Хромець В. Л. . Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. 2019. с. 302

«благодать вам і мир від Бога Отця нашого і Господа Ісуса Христа. Завжди дякую Богові моему за вас заради благодаті Божої, дарованої вам у Христі Ісусі» (1 Кор. 1, 3-4).

Цінним доповненням до цього процесу має стати вивчення досвіду закордонних богословських шкіл, зокрема тих, де вже відбувся успішний синтез традиційної теології з практичними навичками служіння. Програми академічного обміну, участь у міжнародних конференціях, спільні проєкти з іншими конфесіями допомагають формувати відкритість, інтелектуальну зрілість і міжрелігійну повагу.

Таким чином, оновлені програми духовної освіти повинні бути спрямовані не лише на збереження чистоти віровчення, але й на формування духовенства, здатного бути відповідальним провідником народу в епоху викликів і змін. Лише тоді Церква, уособлена в служителіях, зможе залишатись джерелом істини, надії та милосердя для сучасної людини.

3. Які нові спеціальності та напрямки підготовки можуть бути запроваджені у духовній освіті?

Щоб духовна освіта в Україні відповідала актуальним викликам сучасності, її необхідно не стільки реформувати, скільки органічно доповнити, зберігаючи при цьому глибину класичної богословської традиції¹³. Відтак, доречно запровадити нові спеціальності та освітні напрямки, які відобразатимуть розширену місію духовенства та церковних працівників у суспільстві, зокрема в умовах воєнного лихоліття, моральної кризи та зростаючого попиту на духовну підтримку.

Одним із найважливіших напрямків є капеланське служіння, яке потребує фахової підготовки у кількох сферах: військовій, медичній, пенітенціарній, освітній та в надзвичайних ситуаціях. Усі ці форми душпастирства вимагають поєднання богословської компетенції з психологічною, юридичною та гуманітарною освітою: «А зцілений не знав, хто Він, бо Ісус зник у натовпі, що був на тому місці» (Ін. 15, 13), «Отже, терпи страждання, як добрий воїн Ісуса Христа» (2 Тим. 2, 3), «був нагим, і ви зодягли Мене; був недужим, і ви відвідали Мене; у в'язниці був, і ви прийшли до Мене» (Мф. 25, 36).

Важливою сферою є соціальне служіння та благодійність. В межах цього напрямку слід готувати фахівців, здатних координувати церковні соціальні ініціативи, працювати з вразливими категоріями населення, впроваджувати благодійні проєкти та розвивати християнське соціальне

¹³ Чорноморець Ю. Перспективи розвитку духовної освіти в Україні // Філософія освіти. Philosophy of Education. 2020. 26 (2). URL: <http://ifaiz.edu.ua/syl/Sylabus-DOZ-5k.pdf>. Сс. 8 – 24

підприємництво. Це передбачає не лише милосердя, а й вміння стратегічно планувати, управляти ресурсами та комунікувати з громадянським середовищем.

Особливої уваги потребує формування спеціальностей, пов'язаних із медіа-діяльністю та цифровими технологіями. Церква має бути присутня в інформаційному просторі з фаховим словом, що зцілює, просвітлює та захищає від дезінформації. У цьому контексті доцільно готувати церковних журналістів, фахівців із цифрової комунікації, а також експертів з міжрелігійного та міжкультурного діалогу.

Актуальним є також розвиток програм з управління церковними структурами, де майбутні адміністратори парафій, монастирів, єпархій та церковних фондів здобуватимуть знання з менеджменту, фінансового обліку, правового регулювання та охорони церковної спадщини.

Потреба у духовній та психологічній підтримці вимагає створення програм з християнської психології, духовного супроводу та менторства. Це дозволить готувати не лише священників, а й мирян-фахівців, здатних надавати кваліфіковану допомогу тим, хто переживає особистісні, сімейні чи духовні кризи.

Варто також розвивати міждисциплінарні напрями, як-от теологія і публічна політика, екологічна теологія, теологія і культура. Ці спеціальності покликані формувати християнських інтелектуалів, які будуть активними учасниками суспільного діалогу, носіями моральних орієнтирів у сфері державного управління, захисту довкілля та культурного відродження.

Моделі реалізації таких програм можуть включати як класичні бакалаврські та магістерські освітні траєкторії, так і сертифікатні курси, програми підвищення кваліфікації, міжінституційну співпрацю духовних та світських вишів, що сприятиме формуванню подвійних або інтегрованих спеціалізацій¹⁴.

Зрештою, впровадження нових спеціальностей у духовній освіті є не лише відповіддю на практичні запити часу, але й виразом вірності християнському покликанню – бути світлом для світу, сіллю землі, живим словом надії та істини для сучасного українського суспільства: «Ви – сіль землі. Якщо ж сіль втратить силу, то чим зробиш її солоною? Вона вже ні до чого не придатна, хіба що бути викинутою геть на потоптання. Ви – світло світу. Не може сховатися місто, яке стоїть на верху гори. І не запалюють світильник, щоб поставити його під посудину, але на свічник, – і світить всім у домі. Так нехай сяє світло ваше перед людьми, щоб вони бачили

¹⁴ Церква на шляху до формування богослов'я нації та громадянства: Матеріали міжнар. науково-практ. конф., Івано-Франківськ. 2022. Тези доп. Київ.: Міленіум, 2023. с. 11 – 18.

ваші добрі діла і прославляли Отця вашого Небесного.«приналежності до живого Тіла Христового» (Мф. 5, 13-16).

4. Як забезпечити інтеграцію богословських знань з іншими науками та дисциплінами?

Інтеграція богословських знань із суміжними науковими галузями є надзвичайно важливим завданням для сучасної духовної освіти, адже вона відкриває можливість глибшого осмислення світу, в якому діє Церква, і допомагає духовенству більш ефективно відповідати на виклики часу. Такий міждисциплінарний підхід руйнує уявлення про богослов'я як ізольовану, відсторонену сферу, підтверджуючи, що віра й наука можуть перебувати у плідному діалозі¹⁵.

Актуальність інтеграції зумовлена швидкими змінами в науково-технічному, соціокультурному просторі, що вимагає від богословів і служителів Церкви розширення світогляду та володіння знаннями, які виходять за межі традиційних богословських дисциплін. Такий діалог сприяє подоланню упереджень, спрямовує на пошук спільних цінностей і дає можливість по-новому осмислити як наукові відкриття, так і глибини християнського вчення: «Головне – мудрість: здобувай мудрість, і всім майном твоїм здобувай розум» (Притч. 4, 7), «щоб утішилися їхні серця, з'єднані в любові для всякого багатства досконалого розуміння, для пізнання тайни Бога і Отця і Христа, в Якому заховані всі скарби премудрости й відання», (Кол. 2, 2-3), «Все досліджуйте, доброго тримайтеся» (1 Сол.5, 21).

Забезпечити цю інтеграцію можна через оновлення навчальних програм, які передбачають включення міждисциплінарних курсів – від біоетики й екологічної теології до соціології релігії та історії Церкви в контексті світових культурних та політичних процесів. Важливо також об'єднати традиційні богословські дисципліни з елементами психології, етики, менеджменту та інших наук, створюючи вибіркові курси й факультативи, що дадуть студентам можливість розширити свої компетенції відповідно до майбутнього служіння¹⁶.

¹⁵ Христокін Г. В. Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях. Дисертація Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. 544 с.

¹⁶ Прикладами таких програм можуть бути програми: в Ужгородський богословський академії та Карпатському університеті імені Августина Волошина в межах освітньої програми з богослов'я реалізується ряд соціально значимих спеціалізацій, зокрема з «Медіа-комунікацій та паломництва», «Української духовної культури та історії церкви», «Державного та канонічного права», «Міжконфесійні відносини та релігійні групи», «Історія церкви та політичні процеси», «Державно-релігійні відносини та міграційні процеси» тощо, в Класичному приватному університеті – Богослов'я, Християнське лідерство та Християнська освіта 1. Бедь Віктор. Розвиток системи богословської освіти в Україні в контексті osvobodi віросповідання та віровизнання. Богословська освіта в Україні. 2024. С. 1 – 23. (DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-505-1-1>).

Не менш важливим є залучення викладачів із світських університетів, які мають глибокі знання у своїх сферах, а також підтримка фахівців із подвійною освітою, здатних вести міждисциплінарні лекції й практичні заняття. Включення практиків із різних сфер – медицини, права, журналістики – збагатить освітній процес живими прикладами і сучасними викликами.

Методологічно інтеграція досягається через впровадження кейс-стаді, проблемного навчання та проектної діяльності, що спонукає студентів аналізувати реальні ситуації з богословської та наукової перспектив, а також через організацію дискусійних клубів і наукових конференцій, де відбувається публічний діалог між богословами і представниками інших галузей знань.

Важливою складовою є підтримка міждисциплінарних досліджень, що об'єднують теологічні методи з методами соціальних, гуманітарних та природничих наук, а також активне публікування результатів таких досліджень у наукових виданнях різних профілів. Ресурсне забезпечення інтеграції передбачає поповнення бібліотечних фондів актуальною літературою, доступ до електронних баз даних і створення сучасних аудиторій для проведення інтерактивних занять, що відповідають вимогам часу: «Дух людини переносить її немочі; а вражений дух – хто може підкріпити його?» (Притч. 18, 15), «на довершення святих, на діло служіння, для створення Тіла Христового», (Еф. 4, 12), «Слово Христове нехай оселяється у вас щедро, з усякою премудрістю, навчайте і наставляйте один одного псалмами, славослів'ям і піснями духовними, в благодаті співаючи в серцях ваших Господеві» (Кол. 3, 16).

Отже, інтеграція богословських знань із іншими науками не є компромісом із світським світом, а служить глибшому розумінню Божого творіння і підвищенню здатності Церкви ефективно виконувати своє покликання в сучасному, стрімко мінливому світі. Це шлях до збереження авторитету Церкви, її суспільної релевантності і духовної сили, які так необхідні в наш час¹⁷.

5. Яким чином можна підвищити кваліфікацію викладачів духовних навчальних закладів?

Підвищення кваліфікації викладачів духовних навчальних закладів є фундаментальним чинником для оновлення освітніх програм та забезпечення їх відповідності викликам і потребам сучасності. Це створює

¹⁷ Христокін Г. В. Теологія як специфічний тип соціо-гуманітарного знання. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2019. № 11. С. 67 – 75. (DOI: 10.32837/apfs.v0i25.875)

передумови для підготовки духовенства, здатного гідно служити Церкві і суспільству в умовах стрімких соціокультурних змін ХХІ століття. Для досягнення цієї мети необхідно систематично впроваджувати комплексний підхід, що поєднує як академічне вдосконалення, так і практичний досвід: «Служіть один одному, кожен тим даром, який прийняв, як добрі домоправителі різноманітної благодаті Божої. Чи говорить хто, говори як слова Божі; чи хто служить, служи по силі, яку дає Бог, щоб у всьому прославлявся Бог Ісусом Христом. Йому ж слава і влада на віки віків. Амінь. Улюблені! Вогняної спокуси, що посилається вам для випробування, не цурайтеся, ніби пригоди для вас чужої» (1 Пет.4, 10-12), «Старайся представити себе Богові достойним, працівником бездоганим, який вірно подає слово істини» (2 Тим. 2, 15).

Значну роль відіграє регулярне проходження спеціалізованих курсів і стажувань, як у профільних освітніх центрах духовної та педагогічної спрямованості, так і у світських університетах, де викладачі мають змогу поглибити знання в суміжних науках – психології, соціології, медіакомунікаціях, юриспруденції та менеджменті. Особливу цінність становлять міжнародні стажування, які відкривають доступ до передових освітніх практик і дають змогу встановити цінні академічні та професійні контакти¹⁸.

Важливо також підтримувати науково-дослідницьку діяльність викладачів шляхом заохочення участі у конференціях, семінарах і публікації наукових праць у провідних богословських і світських виданнях. Створення сприятливих умов для написання й захисту кандидатських та докторських дисертацій стимулює глибше опанування як богословських тем, так і міждисциплінарних досліджень, що посилює авторитет і рівень професіоналізму педагогів.

Особливу увагу слід приділяти вдосконаленню педагогічних компетенцій через тренінги з сучасних методів викладання, застосування цифрових технологій та інтерактивних форм навчання, розробку авторських навчальних матеріалів і впровадження практики взаємного відвідування занять із подальшим обговоренням, що сприяє обміну досвідом і підвищенню якості викладання. Не менш важливим є збереження живого зв'язку з реальним церковним життям через участь викладачів у душпастирській практиці, соціальному служінні та громадській діяльності. Такий досвід допомагає краще розуміти потреби Церкви та відповідно адаптувати освітні програми.

¹⁸ Вестель Ю.А. Теологія як наука і предмет викладання: на шляху до концепції світської теологічної освіти в Україні // <https://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403>

Мотивація викладачів через систему морального і матеріального заохочення, а також створення професійного середовища, що підтримує постійне навчання та розвиток, є необхідною умовою для сталого підвищення кваліфікації. Запровадження менторських програм додає цінності, допомагаючи молодим педагогам адаптуватися та зростати професійно: «Пресвітерам, які начальствують достойно, належить виявляти особливу честь, надто тим, що трудяться в слові і навчанні» (1 Тим. 5, 17), «за царів і за всіх, які начальствують, щоб провадити нам життя тихе й безтурботне, у всякому благочесті і чистоті» (2 Тим. 2, 2), «І Він настановив одних апостолами, інших пророками, інших євангелістами, інших пастирями та вчителями, на довершення святих, на діло служіння, для створення Тіла Христового» (Еф. 4, 11-12).

Окремим аспектом є активна міжнародна співпраця: реалізація спільних наукових проєктів, участь у міжнародних конференціях, обмін викладачами та системне вивчення іноземних мов, що відкриває доступ до світових наукових ресурсів та розширює горизонти богословського знання¹⁹.

Таким чином, комплексний і системний підхід до підвищення кваліфікації викладачів духовних навчальних закладів забезпечує не лише оновлення освітніх програм, але й формування високоосвічених, науково підготовлених і пастирськи чуйних служителів Церкви, здатних відповідати на духовні та суспільні виклики сучасності.

ВИСНОВОК

Під час відбудови країни особливо важливою є етична присутність Церкви: вона нагадує про справедливість, чесність, прозорість, відповідальність перед Богом і людьми. Лише духовно й морально зміцнене суспільство здатне збудувати мир, що не буде лише відсутністю стрілянини, але глибоким злагодженням сердець, заснованим на правді та любові. Таким чином, Православна Церква України відіграє унікальну роль як носій духовного, морального, просвітницького та національно-консолідаційного начала. У часи випробувань вона є голосом Божим серед народу, а у часи відбудови – рукою, що благословляє, зцілює і веде до гідного майбуття.

Визначальною складовою є переосмислення й оновлення освітньо-просвітницького напрямку. Для того, щоб духовенство

¹⁹ Драшковці А. А. Шимко О. В. Academic studio as a form of international scientific cooperation (Академічна студія як форма міжнародної наукової співпраці) // <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/533/14133/29622-1?inline=1> (DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-503-7-3>)

могло ефективно взаємодіяти із сучасним світом, необхідно не лише поглиблювати богословську підготовку, а й розширювати освітній горизонт священнослужителів через вивчення психології, соціології, медіаграмотності, біоетики та управління соціальними ініціативами. Сучасна богословська освіта має бути живою і відкритою до рефлексії над викликами доби – такими як науково-технічний прогрес, криза цінностей, біоетичні дилеми, поширення штучного інтелекту. У цьому світлі важливо розвивати діалог із науковими середовищами, залучаючи Церкву до формування морального дискурсу в ключових суспільних питаннях: «Головне – мудрість: здобувай мудрість, і всім майном твоїм здобувай розум» (Притч. 4, 7), «і молюся за те, щоб любов ваша ще більше і більше зростала в пізнанні та всякому почутті» (Флп 1, 9), «І дам вам пастирів за серцем Моїм, які будуть пасти вас зі знанням і розсудливістю» (Єр. 3, 15).

АНОТАЦІЯ

В розділі здійснено аналіз ролі ПЦУ у формуванні національної свідомості в умовах війни та післявоєнної відбудови, а також кроків, які необхідно зробити для подальшої розбудови богословської освіти та міжнародного визнання Православної Церкви України. Наведено приклади актуальних дій щодо підняття значимості богословської освіти. Автор переконливо доводить, що у суспільства існує запит на фахівців, спроможних вести міжконфесійний діалог, діяти з урахуванням інтересів держави та церкви, враховувати інтереси духовні потреби кожної конкретної особи. Підведено підсумок, що духовна освіта у сучасних умовах має бути живою і відкритою до рефлексії над викликами доби.

Література

1. Бедь Віктор. Розвиток системи богословської освіти в Україні в контексті osvobodi віросповідання та віровизнання. *Богословська освіта в Україні*. 2024. С. 1 – 23. (DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-505-1-1>)
2. Богданенко А. І. Інтегративна християнська теологія в науці державного управління: український контекст // <https://www.academia.edu/121906747/%D0%>
3. Вестель Ю.А. Теологія як наука і предмет викладання: на шляху до концепції світської теологічної освіти в Україні // <https://www.religion.in.ua/main/daycomment/11403>
4. Гейченко О. Теологія нації як проблема контекстуальної теології. Церква на шляху до формування богослов'я нації та громадянства: 2022 рік: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 16–17 вересня 2022 р. Івано-Франківськ, 2023. С. 11 – 17.

5. Делятинський Р., Гоголь В. Богословська освіта і наука як засоби формування громадянського суспільства в Україні. Грані. 2023. Том 26. № 3. С. 5 – 19.

6. Драшковці А. А. Шимко О. В. Academic studio as a form of international scientific cooperation (Академічна студія як форма міжнародної наукової співпраці) // <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/533/14133/29622-1?inline=1> (DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-503-7-3>)

7. Спадщина професора Київської духовної академії Василя Екземплярського як пролог до історії вітчизняної «публічної теології». *Theological Reflections: Euro-Asian Journal of Theology*. № 23 (2019). Р. 23-36.

8. Петрушкевич М. С. Релігійна комунікація у контексті масової культури : монографія. Острог, 2018. 408 с. 8.

9. Церква на шляху до формування богослов'я нації та громадянства: Матеріали міжнар. науково-практ. конф., Івано-Франківськ. 2022. Тези доп. Київ.: Міленіум, 2023. с. 11 – 18.

10. П'яста Р. М. Душпастирство охорони здоров'я: силабус навчальної дисципліни за ОПП «Богослов'я» спеціальності 041 «Богослов'я» галузі знань 04 «Богослов'я» [за другим (магістерським) рівнем вищої освіти] / Івано-Франківська академія Івана Золотоустого. Івано-Франківськ, 2019. 17 с .

11. Синій В. С. Сучасне християнське лідерство в освіті. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук. Спеціальність 09.00.14 – Богослов'я, К., – 2021 – 263 с.

12. Христокін Г. В. Методологія православної теології в її парадигмальних трансформаціях. Дисертація Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. 544 с.

13. Христокін Г. В. Теологія як специфічний тип соціо-гуманітарного знання. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2019. № 11. С. 67 – 75. (DOI: 10.32837/apfs.v0i25.875)

14. Хромець В. Л. Богословська освіта як феномен релігійного та світського освітнього простору України. Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. 2019. 404 с. с. 302

15. Чорноморець Ю. Перспективи розвитку духовної освіти в Україні // Філософія освіти. *Philosophy of Education*. 2020. 26 (2). URL: <http://ifaiz.edu.ua/syl/Sylabus-DOZ-5k.pdf>.

16. Шимко О. Богослов'я як мультидисциплінарна спеціальність у системі сучасного академічного знання України. *Prešovská univerzita*

v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, IX . 2024 Vzdelávanie a spoločnosť. С. 104 – 111.

17. Яремчук С. С. Релігійні практики в сучасному соціумі: інституціональний контекст: монографія. Чернівці: Чернівецьк. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 400 с. 15.

Information about the author:

Archpriest Volodymyr Grekh,

Professor at the Department of Theology and Philosophy

Lviv Orthodox Theological Academy

2F, Skrypnyka St., Lviv, 79049, Ukraine

Professor at the Department of Theology, Philosophy and Humanities

Augustine Voloshyn Carpathian University

4, Goydy St., Uzhhorod, 88000, Ukraine